

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ**  
**ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Методичні рекомендації**  
*щодо проведення практики «Догляд за хворими» здобувачів вищої освіти*  
*2 курсу медичного факультету*

**УДК:** 61 : 378.147.88] - 057.87(083.13)

*Затверджено в якості методичних рекомендацій для викладачів щодо проведення практики «Догляд за хворими» здобувачів вищої освіти 2 курсу медичного факультету на засіданні Вченої ради Донецького національного медичного університету МОЗ України (протокол № 5 від 19.12.2024 року).*

**Автори:** Єрмолаєва М.В., Чернишова О.Є., Гусєв В.М., Гюльмамєдов П.Ф., Мікрюкова Н.Г., Хапченкова Д.С.

Рецензенти:

1. Кліманський Р.П. – к.мед.н., доцент кафедри хірургічних дисциплін №1, доцент, декан медичного факультету №1
2. Дубина С.О. – к.мед.н., доцент кафедри анатомії людини, фізіології та патологічної фізіології, доцент, декан медичного факультету №2

Методичні рекомендації для викладачів щодо проведення практики «Догляд за хворими» здобувачів вищої освіти 2 курсу медичного факультету вищих медичних навчальних закладів / М.В. Єрмолаєва, О.Є. Чернишова та ін.: методичні рекомендації. – Кропивницький, 2024. – 20 с.

Видання перше

Методичні рекомендації розроблені для керівників практики від кафедр «Догляд за хворими», яку проходять здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 222 «Медицина», 228 «Педіатрія» на базі закладів охорони здоров'я. Відображено мету, задачі і програму практики, матеріали щодо її організації та проведення, зразки необхідної звітної документації. Видання містить методику проведення підсумкового контролю.

Матеріал подано відповідно до Стандартів підготовки магістра за спеціальністю 222 «Медицина», 228 «Педіатрія».

## ВСТУП

*Практика з догляду за хворими є фундаментальним етапом у підготовці майбутніх медичних працівників. Вона забезпечує формування базових практичних навичок та професійних компетенцій, необхідних для подальшої роботи в галузі охорони здоров'я.*

*Міждисциплінарна інтеграція дозволяє формувати цілісне розуміння процесу догляду за хворими, застосовувати комплексний підхід до вирішення клінічних завдань, розвивати системне клінічне мислення, підвищувати якість надання медичної допомоги.*

*Вона закладає основи вивчення здобувачами освіти сучасних діагностичних технологій, які використовуються в клінічній практиці, що передбачає інтеграцію викладання з різними компонентами та формування умінь застосування знань з сучасних методів діагностики в процесі подальшого навчання і у професійній діяльності.*

### 1.Опис освітнього компонента

**«Догляд за хворими»** (практика) є першим клінічним освітнім компонентом, під час вивчення якого відбувається знайомство здобувача освіти із роботою медичних закладів стаціонарного типу, перший контакт із хворими, формування морально-етичних основ подальшої професійної поведінки. Освітній компонент «Догляд за хворими» передбачає вивчення гігієнічних, профілактичних та лікувальних заходів, які входять до компетенції молодшого та частково середнього медичного персоналу і застосовуються для створення комфортних умов перебування хворого у медичному закладі, сприяння якнайшвидшого одужання пацієнта, запобігання розвитку ускладнень, а також опанування найпростішими маніпуляціями надання першої медичної допомоги при невідкладних станах.

Засвоєння матеріалу базується на послідовному ознайомленні з особливостями реалізації вказаного обсягу дій у роботі терапевтичних, хірургічних та педіатричних відділень лікарень. Відповідно до цього, програма компонента структурована на 3 змістовні модулі:

1 - «Структура та основні завдання догляду за хворими в загальній системі лікування хворих терапевтичного профілю»; 2 - «Догляд за хворими хірургічного профілю»; 3 - «Догляд за дітьми, його роль у лікувальному процесі та організація в умовах педіатричного стаціонару» тривалістю 210 годин, що складає 7 кредитів.

### 2. Мета та завдання освітнього компонента

**МЕТОЮ** освітнього компонента «Догляд за хворими (практика)» є формування у студентів професійних компетентностей з організації та здійснення кваліфікованого догляду за пацієнтами через практичне застосування теоретичних знань, опанування здобувачем освіти основних прийомів професійної діяльності молодшої медичної сестри на основі глибокого знання та розуміння особливостей функціонування організму пацієнта з дотриманням принципів медичної етики та деонтології.

**Завдання практики:**

- засвоєння основних теоретичних знань, необхідних для організації комфортних умов перебування хворого у стаціонарі та забезпечення необхідного догляду за ним на всіх етапах лікування;
- набуття основних практичних навичок з догляду за хворими в умовах стаціонару та вмінь визначати й оцінювати загальний стан пацієнта, основні параметри його життєдіяльності та правила забезпечення життєвих потреб організму;
- формування у здобувачів освіти морально-етичних та деонтологічних якостей при професійному спілкуванні з хворим.

**У результаті проходження виробничої лікарської практики здобувач освіти повинен знати:**

- зміст догляду за хворими та його ролі в структурі загальноклінічних заходів терапевтичного, хірургічного, педіатричного стаціонарів; сучасні концепції вітчизняної та зарубіжної теоретичної та практичної хірургії, терапії та педіатрії;
- основні функціональних обов'язків молодшої медичної сестри в терапевтичних, хірургічних, педіатричних стаціонарах;
- принципи фахової субординації в системі лікар – медична сестра – молодший медичний персонал;
- структури та функції терапевтичного, хірургічного, педіатричного стаціонару, дитячої поліклініки;
- вимоги та правила забезпечення лікувально–охоронного і санітарно– гігієнічного режиму основних підрозділів стаціонару;
- правила заповнення медичної документації стаціонару;
- правила та послідовності проведення розпитування і огляду хворого;
- фізіологічні основи формування основних показників діяльності серцево–судинної та дихальної систем (пульсу, артеріального тиску, дихання);
- основи регуляції температурного гомеостазу організму та механізми розвитку гарячки;
- загальні правила зберігання ліків в стаціонарі, класифікації лікарських засобів та розподілу їх за групами для зберігання;
- механізми впливу основних медикаментозних та фізіотерапевтичних процедур на організм хворого;
- методи сучасної антисептики і асептики, загальні питання хірургічної та ВІЛ-інфекції;
- організацію роботи в операційній, в чистій та гнійній перев'язочних, особливостей догляду за хворими в перев'язочних;
- особливості догляду за хворими, оперованими на голові, шиї, грудній клітці, на органах черевної порожнини, промежині, кінцівках, з переломами;
- правила підготовки до використання інструментарію та витратних матеріалів хірургічним хворим;
- правила організації дієтичного харчування хворих терапевтичного, хірургічного, педіатричного стаціонару, організації харчування дітей раннього віку;
- основні методи очищення кишківника та правила їх проведення;
- ознаки клінічної та біологічної смерті, правил поводження з трупом;
- основні принципи проведення серцево-легеневої реанімації.

### **Вміти застосовувати знання у практичних ситуаціях:**

1. Демонструвати володіння морально-деонтологічними принципами медичного фахівця та принципами фахової субординації у клініці внутрішніх хвороб, у загальній хірургії, у клініці дитячих хвороб.
2. Демонструвати володіння навичками організації режиму і догляду за хворими з різними захворюваннями терапевтичного профілю, виконувати необхідні медичні маніпуляції:
  - демонструвати володіння навичками дотримання лікувально–охоронного та забезпечення санітарно–гігієнічного режиму основних підрозділів терапевтичного стаціонару;
  - проводити розпитування та огляд хворого;
  - демонструвати методику проведення антропометричних досліджень хворого і робити висновок щодо конституціонального типу обстежуваного;
  - робити попередню оцінку стану температурного гомеостазу хворого за результатами термометрії та реєстрації температурних кривих;
  - демонструвати володіння навичками догляду за хворими із гарячкою;
  - демонструвати найпростіші медичні маніпуляції з проведення хворим медикаментозних та фізіотерапевтичних процедур;
  - демонструвати володіння навичками забезпечення особистої гігієни хворих та догляду за важкохворими;
  - демонструвати навички надання першої допомоги хворим із порушеннями з боку серцево-судинної та дихальної систем.
3. Робити висновок про стан фізіологічних функцій організму, його систем та органів:
  - визначати основні показники діяльності серцево–судинної та дихальної систем (пульсу, артеріального тиску, дихання).
4. Демонструвати володіння навичками організації режиму і догляду за хірургічними хворими, виконувати необхідні медичні маніпуляції :
  - демонструвати методи підготовки до використання перев'язочного матеріалу, операційної білизни, хірургічного інструментарію, шовного матеріалу;
  - демонструвати методи обробки рук хірурга та операційного поля;
  - демонструвати накладання бинтових та гіпсових пов'язок;
  - організувати підготовку хворого до планового та термінового хірургічного втручання;
  - організувати догляд за хворим у післяопераційному періоді.
5. Демонструвати володіння навичками організації режиму і догляду за здоровими і хворими дітьми, виконувати необхідні медичні маніпуляції:
  - демонструвати володіння навичками дотримання лікувально- охоронного, санітарно-гігієнічного та протиепідемічного режиму в педіатричному стаціонарі;
  - демонструвати навички дотримання особистої гігієни медперсоналу;
  - демонструвати вміння обробки горщиків, іграшок, сповивальних столів, дезінфекції пляшечок, сосок, мензурок, термометрів;
  - демонструвати володіння навичками забезпечення особистої гігієни дітей I року життя;
  - вимірювати температуру у дітей різного віку;
  - демонструвати вміння догляду за дітьми з лихоманкою;
  - забезпечувати дотримання особистої гігієни хворими дітьми різного віку;
  - демонструвати навички використання різних лікарських форм у дітей залежно від віку;
  - методично правильно організувати харчування здорових дітей першого року життя та раннього віку, а також харчування хворих дітей;
  - вміти провести антропометричні вимірювання дітям різного віку та дати оцінку їх фізичного розвитку.
6. Аналізувати вікові особливості функцій організму та їх регуляцію.

7. Демонструвати вміння ведення медичної документації, облікової та звітної документації.
8. Виявляти ознаки клінічної смерті, проводити серцево-легеневу реанімацію.

### **3. Програма освітнього компонента**

#### **Змістовий модуль 1. СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ДОГЛЯДУ ЗА ХВОРИМИ В ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ЛІКУВАННЯ ХВОРИХ ТЕРАПЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ**

##### ***Тема 1. Основні принципи загального та спеціального догляду за хворими терапевтичного профілю. Організація роботи терапевтичних відділень стаціонару***

Історичні віхи становлення медичної допомоги хворій людині. Визначення ролі і місця догляду за хворими в лікувально-діагностичному процесі, поняття про його структуру та умови проведення. Морально-етичні та деонтологічні засади формування медичного фахівця. Основні професійні обов'язки молодшого медичного персоналу в поліклінічних та стаціонарних відділеннях лікарні. Принципи фахової субординації в системі лікар–медична сестра–молодший медичний персонал. Поняття про лікувально-охоронний, санітарний та лікарняний режими терапевтичного стаціонару, роль молодшого медичного персоналу у їх забезпеченні.

Основні відділення та допоміжні підрозділи терапевтичного стаціонару. Функції приймального відділення лікарні у прийомі і направленні хворих до профільних відділень. Прийом та реєстрація хворих. Заповнення медичної документації (журналу прийому хворих, історії хвороби, статистичної карти). Санітарно-гігієнічний режим приймального відділення, санітарно-гігієнічна обробка хворого. Транспортування хворих у профільні відділення лікарні.

Загальна характеристика терапевтичного відділення, структура і функціональне призначення. Основні обов'язки молодшої медичної сестри. Пост медичної сестри та організація її роботи, оснащення поста. Організація відвідування хворих. Забезпечення санітарно-гігієнічного режиму відділення. Приготування та застосування дезінфікуючих розчинів. Особливості прибирання приміщень терапевтичного відділення.

##### ***Тема 2. Розпитування та огляд хворого, їх роль в оцінці загального стану пацієнта. Загальний і спеціальний догляд за тяжкохворими і агонізуючими***

Роль розпитування хворого у діагностичному процесі. Анамнез, його основні частини (паспортна частина, скарги хворого, анамнез захворювання, розпитування по органах та системах, анамнез життя). Правила проведення розпитування хворого та узагальнення отриманих даних. Роль розпитування хворого у загальній оцінці стану хворого. Деонтологічні особливості проведення розпитування хворого. Основні правила розпитування родичів хворого, який знаходиться у непритомному або важкому стані. Ознайомлення з медичною документацією, яка заповнюється на основі розпитування хворого.

Послідовність проведення загального огляду хворого. Визначення загального стану хворого. Стан свідомості та її можливі порушення (гільмівні, іритативні). Оцінка положення хворого у ліжку, його постави та ходи. Правила огляду шкіри та слизових оболонок, дослідження підшкірної клітковини, м'язів, опорного апарату. Антропометричні дослідження і визначення конституціонального типу хворого; правила розрахунку індексу маси тіла та його роль у визначенні подальшої тактики ведення хворого. Правила занесення до медичної документації даних, знайдених при огляді хворого.

Загальні правила догляду за хворими із постільним режимом, тяжкохворими і агонуючими. Забезпечення зручного положення у ліжку, профілактика пролежнів, особиста гігієна, переміна натільної і постільної білизни, забезпечення фізіологічних випорожнень (сечовипускання, акта дефекації). Користування підкладним судном та сечоприймачем. Способи очищення кишківника. Застосування газовивідної трубки, клізм. Види клізм, методика і техніка їх застосування, методи дезінфекції і зберігання обладнання для клізми.

Поняття про клінічну і біологічну смерть. Основні критерії біологічної смерті. Поняття про реанімацію. Методика і техніка найпростіших реанімаційних заходів: штучне дихання методом "із рота в рот" і "із рота у ніс", непрямий масаж серця. Правила обходження з трупом.

### ***Тема 3. Визначення та реєстрація основних показників життєдіяльності хворого (гемодинаміки, дихання, температури тіла). Догляд за хворими з гарячкою***

Роль температурного гомеостазу в забезпеченні життєдіяльності організму. Методи вимірювання температури тіла. Термометри, їх будова, зберігання, дезінфекція. Методика вимірювання температури тіла ртутним термометром. Сучасні термометри - електричні, на основі рідких кристалів. Види температурних кривих. Реєстрація температури тіла і температурних кривих на температурних листках. Догляд за хворими з підвищеною температурою тіла при гарячці та остуді.

Пульс, основні його властивості. Методика дослідження пульсу на променевих артеріях. Судини, доступні для пальпації. Основні правила зупинки кровотечі з артеріальних та венозних судин, накладання кровоспинного джгута.

Артеріальний тиск та правила його вимірювання на плечовій артерії. Нормальні показники артеріального тиску. Перша долікарська допомога хворим при зниженні та підвищенні артеріального тиску.

Основні правила визначення частоти, глибини, типу, ритму дихання. Перша допомога хворим при кашлі, задишці, ядусі.

### ***Тема 4. Застосування основних видів лікарських засобів. Організація лікувального харчування хворих***

Класифікація медикаментозних засобів за шляхом уведення в організм хворого. Форми лікарських засобів. Роль і обов'язки медичного персоналу при забезпеченні хворих медикаментозними засобами. Правила роздавання таблетованих та рідких медикаментозних засобів для перорального прийому. Принципи зберігання медикаментозних засобів.

Механізм дії на організм фізіотерапевтичних процедур. Основні покази та протипоказання до їх використання. Найпростіші світлові і гідротерапевтичні процедури. Правила обробки ванн та інструментарію, який використовувався при процедурах. Особливості прибирання приміщень, в яких проводяться фізіотерапевтичні процедури. Догляд за хворими під час прийому фізіотерапевтичних процедур і надання їм необхідної долікарської допомоги у випадках розвитку ускладнень.

Роль лікувального харчування у структурі оздоровчого процесу. Поняття про лікувальне харчування та індивідуальні дієти. Організація лікувального харчування у терапевтичному відділенні. Оформлення зведеного порційника і його використання. Порядок роздачі їжі. Годування тяжкохворих пацієнтів із суворим постільним режимом. Ентеральний і парентеральний методи штучного введення в організм харчових продуктів. Харчування осіб похилого і старечого віку. Показання для штучного харчування хворих.

## **Змістовий модуль II. ДОГЛЯД ЗА ХІРУРГІЧНИМИ ХВОРИМИ**

### ***Тема 1: Особливості організації догляду за хворими в умовах хірургічного стаціонару. Режим у хірургічному відділенні***

Устрій хірургічного відділення. Організація роботи приймального відділення, операційно-перев'язочного блоку, палат і допоміжних приміщень. Функціональні обов'язки персоналу хірургічного відділення. Основні функції молодшого персоналу хірургічного відділення в роботі по забезпеченню лікувального, лікувально-охоронного і санітарно-гігієнічного режиму у відділенні як складовій частини догляду за хворими.

### ***Тема 2: Хірургічна інфекція. Гігієна в хірургічному відділенні***

Особливості санітарної обробки хворих з хірургічною патологією. Поняття про хірургічну інфекцію. Основи інфекційного контролю в хірургії. Підтримка санітарно-гігієнічного режиму в операційній. Види прибирання. Чиста і гнійна перев'язувальні. Організація роботи гнійної перев'язувальної і особливості догляду за хворими з гнійною патологією. Утилізація перев'язувального матеріалу. Гігієна медичного персоналу. Гігієна тіла хірургічного хворого. Гігієна виділень хворих. Забезпечення гігієни навколишнього середовища в хірургічному відділенні (повітря, меблів, приміщень, санітарної техніки, устаткування).

### ***Тема 3: Деонтологія в хірургії. Харчування та відвідування хворих***

Деонтологія догляду. Роль молодшого персоналу в психосоматичній підготовці хворого до операції. Організація дозвілля хворих. Принципи побудови режиму роботи хірургічного відділення. Гігієна передач і відвідувань хворого. Організація харчування хворих.

### ***Тема 4: Передопераційний період. Хірургічна операція та маніпуляція***

Підготовка хворих до операції, зокрема, до екстреного і планового втручання. Правила транспортування хворих. Робота молодшого персоналу в операційній, при проведенні хірургічних маніпуляцій (діагностичних пункцій).

Основні принципи догляду за хворими в післяопераційному періоді, профілактика ускладнень. Основи догляду за хворими при у важкому і непритомному станах.

## **Змістовий модуль III. ДОГЛЯД ЗА ДІТЬМИ, ЙОГО РОЛЬ У ЛІКУВАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ В УМОВАХ ПЕДІАТРИЧНОГО СТАЦІОНАРУ**

### ***Тема 1. Роль догляду за хворими дітьми в лікувально-діагностичному процесі. Структура і функції педіатричного стаціонару та поліклініки***

Особливості деонтології в роботі медичних працівників з дітьми та їх родичами. Основні професійні обов'язки молодшого та середнього медичного персоналу в дитячих поліклініках та педіатричних стаціонарах. Принципи фахової субординації в системі педіатр – медична сестра – молодший медичний персонал. Морально-етичні та деонтологічні засади формування медичного фахівця педіатричного профілю.

Структура педіатричного стаціонару і поліклініки. Основні відділення та допоміжні підрозділи педіатричного стаціонару і поліклініки. Прийом та реєстрація хворих. Правила заповнення медичної документації дитячої поліклініки (історія розвитку здорової дитини, картка профілактичних щеплень, журнал виклику лікаря додому, журнал диспансерної

групи, журнал відвідування кабінету здорової дитини) та педіатричного стаціонару (журнал прийому хворих, медична картка стаціонарного хворого, статистична карта).

***Тема 2. Приймальне відділення дитячої лікарні. Госпіталізація, санітарна обробка та транспортування хворих дітей. Організація санітарно-гігієнічного та протиепідемічного режиму. Особиста гігієна медперсоналу. Техніка проведення антропометричних вимірювань у дітей раннього віку***

Функції приймального відділення дитячої лікарні. Санітарно-гігієнічний режим приймального відділення, санітарно-гігієнічна обробка хворої дитини. Огляд дитини на педикульоз та коросту. Обробка дитини при виявленні педикульозу та корости. Поняття про лікувально-охоронний, санітарно-гігієнічний режим, особливості їх застосування у дитячій лікарні. Особиста гігієна медперсоналу. Порядок дій при користуванні приладів для вимірювання. Прилади для вимірювання довжини тіла дітей. Методика вимірювання обводів голови та грудної клітки. Оцінка фізичного розвитку дитини.

***Тема 3. Особливості гігієни новонароджених та їх дітей 1 року життя та догляд за ними в стаціонарі дитячої лікарні. Дезінфекція та стерилізація предметів догляду за дітьми. Гігієнічні та лікувальні ванни. Догляд за дітьми з гарячкою. Застосування клізм у дітей. Облік та правила зберігання лікарських засобів. Особливості введення лікарських засобів у дітей***

Особиста гігієна дітей, залежно від статі та віку. Період новонародженості. Адаптація новонароджених дітей. Обробка пупкової ранки. Обробка ротової порожнини дитини при пліснявці. Догляд за шкірою, очима, носом, вухами дітей 1 року життя. Сповивання дитини грудного віку. Поняття про дезінфекцію та стерилізацію предметів догляду за дітьми (обробка мензурок, горщиків, іграшок, пляшечок, сосок, термометрів, сповивальних столів після користування ними).

Гігієнічні та лікувальні ванни. Догляд за дітьми з гарячкою, особливості вимірювання температури у дітей різного віку. Зміна натільної та постільної білизни. Особливості її проведення у тяжкохворих дітей. Основні види клізм, методика та правила їх постановки дітям різного віку.

Правила зберігання ліків. Облік сильнодіючих і наркотичних речовин та правила їх зберігання. Місце для зберігання ліків на посту медичної сестри.

Техніка застосування дитині таблеток, порошоків, мікстур, сиропів, розчинів для внутрішнього застосування. Техніка застосування свічок для ректального введення. Особливості проведення внутрішньом'язових внутрішньовенних та підшкірних ін'єкцій дітям. Особливості використання очних та вушних крапель у дітей. Особливості інгаляції дитині раннього віку.

***Тема 4. Тема: Особливості організації харчування здорових дітей раннього віку. Організація харчування дітей в умовах стаціонару***

Вигодовування дітей 1 року життя. Прикорм та докорм. Режим годування дітей раннього віку (1-1,5 та 1,5-3 років). Правила годування дітей 1 року життя. Техніка проведення годування дитини з пляшечки та за допомогою ложки. Техніка приготування молочних сумішей.

Харчоблок, роздавальна, столова – місце цих підрозділів стаціонару і лікарні в організації харчування дітей. Дієти за Певзнером, вибір дієтичного стола.

#### 4. Керівництво практикою

Поточна навчальна діяльність здобувачів освіти контролюється **керівниками практики від кафедр – викладачами та керівниками практики від клінічної бази (базовими керівниками).**

У базових лікувальних закладах загальним керівником практики є генеральний директор медичного закладу, безпосереднім керівником - завідувачі профільних відділень або призначені ним лікарі. Керівники практики аналізують роботу здобувачів у відділеннях, враховуючи їх дисципліну (здобувач не повинен мати пропусків днів практики), якість ведення щоденника (опис виконаних маніпуляцій та навичок з догляду за хворими, тощо) .

**Діяльність керівника практики від кафедри:**

До початку практики керівник від кафедри повинен:

- ознайомитись із положенням програми (силабусами), методичними рекомендаціями, що стосуються проведення практики;
- провести паспортизацію базової медичної установи;
- отримати у навчально-методичному відділі необхідну документацію (списки здобувачів освіти, методичні рекомендації тощо);

**Керівник практики від кафедри** контролює виконання практики у відповідності до навчальних програм, виконує наступні види робіт:

- контролює проходження практики кожним здобувачем, його роботу, дисципліну;
- надає методичну допомогу здобувачам освіти, визначає завдання кожному практиканту;
- перевіряє кінцевий рівень засвоєння практичних навичок згідно наявних переліків;
- у щоденнику практики відмічає, які розділи необхідно доопрацювати здобувачеві;
- перевіряє практичні навички біля ліжка хворого;
- перевіряє якість ведення медичної документації;
- підписує щоденники практики здобувача;
- приймає участь у проведенні підсумкового контролю, який запланований програмою з відповідної дисципліни;
- після закінчення практики у триденний термін надає **керівнику практики від Університету** письмовий звіт про результати практики.

Методичне керівництво та підсумковий контроль здійснюють викладачі кафедр ДНМУ. Підсумковий контроль засвоєння змістовного модуля практики відбувається в останній день практичної підготовки. Підсумковий контроль кожного модуля проводиться завідувачем кафедрою разом із викладачами профільної кафедри. Підсумковий контроль засвоєння модуля здійснюється відповідно до нормативних документів додатково за графіком, затвердженим у навчально-методичному відділі.

**Керівники практики здобувачів освіти від клінічної бази повинні:**

- ознайомитись із програмою (силабусами), методичними рекомендаціями з практики;
- ознайомити здобувачів освіти зі співробітниками відділень, умовами праці (плануванням приміщень, ліжковим фондом, санітарно-гігієнічним режимом, контингентом хворих, тощо);
- контролювати об'єм та рівень оволодіння здобувачами освіти практичних навичок;
- щоденно перевіряти та візувати записи здобувачами у щоденниках практики;

- дати об'єктивну характеристику та оцінити роботу кожного здобувача освіти.

### **5. Термін проходження практики та її формат**

Самостійна робота у профільному відділенні відбувається під час проходження практики «Догляд за хворими» згідно розкладу навчально-методичного відділу. Тривалість практики (СРС) здобувачів освіти 2 курсу – 15 робочих днів (60 годин). Практика складається з 3 змістовних модулів (внутрішня медицина, хірургія, педіатрія). Тривалість змістовного модуля складає 5 робочих днів, тривалістю робочого дня від 4 до 5 академічних годин. В якості баз виробничої практики можуть виступати відділення обласних, районних і міських лікарень.

### **6. Юридична відповідальність здобувачів освіти під час проходження практики**

Оскільки здобувач під час проходження практики відповідає за доручену роботу, її результати на рівні з штатними працівниками (молодша медична сестра та інші), то він має повністю усвідомлювати правове значення своїх дій і не допускати зі свого боку правопорушень.

Під час практики здобувач повністю підпорядковується правилам внутрішнього трудового розпорядку лікувального закладу. Здобувач освіти повинен знати, що за порушення трудової, навчальної, виробничої дисципліни він несе дисциплінарну відповідальність. До дисциплінарних проступків здобувачів під час практики відносяться: невиконання вказівок і розпоряджень керівників лікувальних закладів, прогули, запізнення, халатне ставлення до своїх обов'язків. Крім того, здобувач-практикант у разі завдання матеріальної шкоди лікувальному закладу несе повну або часткову матеріальну відповідальність, незалежно чи були застосовані дисциплінарні стягнення. Дисциплінарне стягнення може бути застосоване не пізніше одного місяця з дня його виявлення і не пізніше шести місяців з дня його здійснення (ст. 147, 148 КЗпП України).

#### **Здобувачі освіти при проходженні практики зобов'язані:**

- своєчасно прибути на базу практики;
- в повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики і вказівками її керівників;
- вивчити і суворо дотримуватися правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії;
- виконувати діючі в лікувальній установі правила внутрішнього трудового розпорядку;
- нести відповідальність за доручену роботу, її результати на рівні з штатними працівниками;
- вести щоденник практики, іншу звітну документацію, передбачену програмою практики;
- після закінчення практики подати викладачеві профільної кафедри цифровий звіт про виконання всіх завдань, передбачених програмою, заповнений та завізований щоденник.

## 7. Перелік вмінь та практичних навичок до підсумкового контролю

### З педіатричного профілю:

1. Особливості деонтології в роботі медичних працівників з дітьми та їх родичами.
2. Структура та функції педіатричного стаціонару.
3. Основні відділення та допоміжні підрозділи педіатричного стаціонару.
4. Основні професійні обов'язки молодшого медичного персоналу в педіатричних стаціонарах (кваліфікаційні вимоги).
5. Молодша медична сестра член міжпрофесійної команди.
6. Організація робочого простору.
7. Інфекційна безпека, безпечне лікарняне середовище або захист медичного персоналу.
8. Особливості збору анамнезу у хворої дитини та її родичів. Схема історії хвороби дітей.
9. Приймальне відділення дитячої лікарні: функції, санітарно-гігієнічний режим, шляхи госпіталізації, санітарно-гігієнічна обробка та транспортування хворих дітей.
10. Заповнення медичної документації приймального відділення педіатричного стаціонару (журнал прийому хворих, медична картка стаціонарного хворого, температурний лист, статистична картка);
11. Електронний документообіг.
12. Огляд дитини на педикульоз та коросту. Обробка дитини при виявленні педикульозу та корости.
13. Термометрія та внесення даних (показників) до температурного листа.
14. Догляд за новонародженими: догляд за шкірою, за пуповинним залишком і пупковою ранкою.
15. Догляд за немовлятами: гігієна шкіри, порожнини рота, очей, носа та вух дитини.
16. Обробка ротової порожнини дитини при пліснявці. Правила догляду за інтимними зонами дитини.
17. Організація харчування дітей в умовах стаціонару: годування дитини першого року життя; харчування дітей старшого віку.
18. Поняття про дезінфекцію та стерилізацію предметів догляду за дітьми (обробка мензурок, горщиків, іграшок, пляшечок, сосок, термометрів, сповивальних столиків після користування ними). Види прибирання: поточне і генеральне.
19. Засоби індивідуального захисту для медичних працівників з урахуванням ступеня інфекційної небезпеки (показання до застосування, правила та послідовність одягання і знімання).

### З терапевтичного профілю:

1. Професійні обов'язки молодшого медичного персоналу терапевтичного відділення.
2. Функції приймального відділення. Прийом та реєстрація, санітарно-гігієнічна обробка хворих, заповнення медичної документації.
3. Антропометрія. Транспортування хворих.
4. Термометрія (правила вимірювання та реєстрації температури), догляд за хворими з гарячкою.
5. Перша долікарська допомога хворим при зниженні та підвищенні артеріального тиску, непритомності.

6. Загальний і спеціальний догляд за тяжкохворими. Профілактика пролежнів, особиста гігієна, переміна натільної і постільної білизни, забезпечення фізіологічних випорожнень.

7. Визначення основних показників дихання. Основні правила визначення частоти, глибини, типу, ритму дихання. Перша долікарська допомога хворим при кашлі, кровохарканні, ядусі.

8. Оцінка основних параметрів життєдіяльності хворого. Перша долікарська допомога хворим при блюванні, шлункової та кишкової кровотечі, метеоризмі. Підготовка до рентгендослідження ШКТ. Застосування газовивідної трубки. Види клізм. Годування тяжкохворих пацієнтів із постільним режимом.

9. Визначення основних показників органів сечевидільної системи. Користування підкладним судном та сечоприймачем.

10. Поняття про асептику і антисептику. Санітарно-гігієнічний режим. Вологе прибирання в терапевтичному відділенні.

11. Застосування найпростіших методів фізичної терапії. Механізм дії на організм фізіотерапевтичних процедур. Застосування банок, гірчичників, компресів, грілки, пухиря із льодом.

### **З хірургічного профілю:**

1. Структура хірургічної клініки. Правила поведінки у хірургічній клініці. Питання хірургічної деонтології.

2. Поняття про гігієну у хірургічному стаціонарі з метою профілактики розповсюдження госпітальної інфекції. Гігієна тіла, одягу медперсоналу. Гігієна білизни і одягу хворих.

3. Санітарно-гігієнічні вимоги до перев'язочної. Організація роботи в чистій перев'язочній.

4. Організація роботи гнійної перев'язочної. Утилізація перев'язочного матеріалу, забрудненого гнійними виділеннями.

5. Догляд за хворими у післяопераційному періоді, що перенесли оперативні втручання на голові, шиї, животі, промежині та кінцівках. Техніка перестилання постільної білизни у нерухомих та малорухомих хворих.

6. Харчування хворих в післяопераційному періоді.

7. Догляд за хворими з травматичними ушкодженнями та переломами.

8. Приготування миючих та дезінфікуючих розчинів для обробки інструментів. Передстерилізаційна підготовка інструментів, методи контролю.

9. Методи стерилізації загального хірургічного інструментарію. Особливості стерилізації ріжучого та оптичного інструментарію.

10. Методи стерилізації перев'язочного матеріалу та операційної білизни. Методи контролю за стерильністю. Принципи дії автоклаву, техніка безпеки.

11. Підготовка операційної білизни та перев'язочного матеріалу до стерилізації. Методика укладки в бікси Шимельбуша.

12. Організація операційного блоку. Види прибирань. Правила одягання операційної білизни.

13. Передопераційний період: визначення, основні задачі діагностичного етапу, безпосередня підготовка хворого до операції (догляд за шкірою хворого, санація ротової порожнини, гоління волосся хворого). Очищення кишечника за допомогою клізм (очисна, сифонна, лікувальна).

14. Методи транспортування хворих в операційну та з операційної.

15. Післяопераційний період. Визначення, задачі. Основні принципи догляду за хворими у післяопераційному періоді. Профілактика можливих ускладнень в

післяопераційному періоді. Профілактика та лікування пролежнів, контрактур у важкохворих.

**Після завершення виробничої практики здобувач освіти надає керівнику практики від кафедри:**

- оформлений щоденник практики;
- зведений цифровий звіт.

Особистою документацією здобувача є щоденник практики (додаток 1) до якого в хронологічній послідовності він вносить всі дані про проведену роботу: особисто або беручи в ній участь. На основі записів в щоденнику складається підсумковий звіт з кожної дисципліни (додаток 2-4), в якому підсумовується загальна кількість виконаних маніпуляцій, опрацьованих навичок, тощо. Записи про виконану роботу щоденно перевіряються та візуються керівником практики від бази.

Наприкінці кожного з циклів щоденник та цифровий звіт підписується завідувачем профільного відділення, керівниками від бази та керівником практики від кафедри та завіряється печаткою лікувальної установи.

Додаток 1

### Зразок щоденника з практики «Догляд за хворими»

#### МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

#### ЩОДЕННИК

практики з догляду за хворими в хірургічному відділенні (терапевтичному, педіатричному)

здобувач освіти \_\_\_\_\_

(прізвище, ім'я, по батькові)

факультету \_\_\_\_\_ курсу \_\_\_\_\_ групи \_\_\_\_\_

Місце проходження

практики: \_\_\_\_\_

Термін проходження практики

Керівник практики від кафедри: \_\_\_\_\_

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник практики від

бази: \_\_\_\_\_

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

Генеральний директор (Директор з медичної частини)

Головний лікар \_\_\_\_\_

М.П.

### Зразок щоденного заповнення змісту виконаної роботи

Дата, час	Зміст виконаної роботи	Виконана навичка
21.02.25 09.00	Первинний огляд хворого у приймальному відділенні, огляд на коросту та педікульоз	Брав(ла) участь у первинному огляді пацієнта, огляді на

		коросту та педікульоз
09.30	Приготування дезінфікуючих розчинів, підготовка до утилізація використаного матеріалу	Разом із молодшою медичною сестрою брав(ла) участь у приготуванні дезінфікуючих розчинів, готував(ла) до утилізації використаний матеріал
10.00	Участь у догляді за хворим хірургічного відділення: хворий Іванов Степан Петрович, 56 років. Діагноз: гострий катаральний апендицит	Брав(ла) участь у догляді за хворим разом із молодшим медичним персоналом (перелік виконаних маніпуляцій, освоєних навичок )
10.30	Підготовка хворого до операції, транспортування хворого в операційну.	Брав(ла) участь у підготовці хворого до операції, транспортував (ла) операційну
11.00	Методика виготовлення серветок, тампонів, кульок для догляду за хірургічними хворими	Брав(ла) участь у виготовленні серветок, кульок.

Підпис здобувача освіти \_\_\_\_\_

Підпис старшої медичної сестри \_\_\_\_\_

Підпис керівника практики від бази \_\_\_\_\_

## 8. Контроль навчальних досягнень

### Методика та засоби стандартизованого оцінювання поточної освітньої діяльності та підсумкового контролю

Оцінка самостійної практичної роботи здобувачів освіти (СПРС) та підсумковий контроль (ПК) проводяться в останній день практики. ПК приймає комісія у складі завідувача профільної кафедри та її співробітників.

*Оцінка за модуль визначається як сума оцінок поточного контролю за змістові модулі (у балах), яка виставляється при оцінюванні практичних навичок відповідно до переліку, визначеного програмою практики.*

*Максимальна кількість балів, що присвоюється студентам при засвоєнні модуля – 200, в тому числі за поточну діяльність (змістові модулі) – 120 балів (60%), за результатами підсумкового контролю – 80 балів (40%).*

### Оцінювання індивідуальної роботи здобувача освіти

Бали за індивідуальні завдання нараховуються здобувачеві освіти лише за умов успішного їх виконання та захисту. Звітнім документом з практики є правильно

оформлений **щоденник** (додаток 1). Оцінка за індивідуальну самостійну роботу здобувача освіти розраховується як середній бал при засвоєнні всього переліку навичок і вмінь кожного з трьох змістових модулів: внутрішньої медицини, хірургії та педіатрії. (додатки 2-4). Середнє арифметичне з оцінок змістових модулів конвертується у бали. Загальна сума балів за СПРС коливається від 72 до 120 балів. До підсумкового контролю допускаються здобувачі освіти, які виконали програму практики, мають належно оформлені звітні документи та отримали за поточну діяльність не менше 72 балів.

### **Критерії оцінювання підсумкового контролю (ПК)**

Оцінювання ПК відбувається згідно до Положення про організацію та проведення контрольних заходів, відпрацювання пропущених занять та підвищення рейтингу студентів ДНМУ, введеного в дію Наказом по ДНМУ № 397 від «02» вересня 2019 р.

[Положення про організацію та проведення контрольних заходів, відпрацювання пропущених занять та підвищення рейтингу • Донецький національний медичний університет \(dnmu.edu.ua\)](http://dnmu.edu.ua)

Оцінка самостійної практичної роботи здобувачів освіти (СПРС) на базах практики та підсумковий контроль (ПК) проводяться в останній день практики.

Підсумковий контроль із захисту практики є стандартизованим і виставляється як середня арифметична оцінка (за 4 бальною системою) із врахуванням наступних етапів:

1) оцінка результатів знань, вмінь і практичних навичок здобувачів освіти на підставі **цифрового звіту** (додаток 2-4);

2) результати оцінювання знань здобувачів освіти під час співбесіди на захисті практики (усне опитування, використання тестів та/або ситуаційних завдань) та демонстрації практичної підготовки.

Регламент проведення ПК передбачає засвоєння та демонстрацію вмінь та навичок відповідно до програми з практики здобувачів освіти 2 курсу з трьох змістових модулів: внутрішньої медицини, хірургії та педіатрії.

Здобувач освіти за результатами ПК отримує три оцінки: з внутрішньої медицини, хірургії, педіатрії. З цих трьох оцінок вираховується середня оцінка за ПК з практики, яка в подальшому конвертується у бали за ПК. Підсумковий контроль вважається зарахованим, якщо студент набрав не менше 60% від максимальної суми балів за ПК (тобто, не менше 48 балів, ця кількість балів ECTS дорівнює сумі традиційних оцінок «3»).

### **Шкала відповідності оцінок**

Отриманий результат у 200-бальній шкалі конвертується в традиційну чотириохвальну систему та систему ECTS за наступною таблицею:

Оцінка у 200-бальній системі	Оцінка у традиційній чотириохвальній шкалі	Оцінка у системі ECTS
180-200	5	A
164-179	4	B
150-163		C
135-149	3	D
120-134		E
<120	2	FX

## Додаток 2

**Загальний цифровий звіт за результатами проходження практики з догляду за хворими в загальній системі лікування хворих терапевтичного профілю (СПРС)**

Здобувач освіти \_\_\_\_\_ 2 курсу медичного факультету № \_\_\_\_\_, групи \_\_\_\_\_  
на базі м/л № \_\_\_\_\_ міста \_\_\_\_\_

№ з/п	Зміст практичної підготовки	Кількість маніпуляцій	Бали
1.	Первинний огляд хворого у приймальному відділенні, огляд на коросту та педикульоз. Санітарна обробка хворого у приймальному відділенні.	1-3-5	3-5
2.	Транспортування хворих на кріслі-каталці, ношах, перекладання важкохворих на ліжко, користування функціональним ліжком	1-3-5	3-5
3.	Приготування дезінфікуючих розчинів та санітарна обробка приміщень стаціонарних відділень різного профілю	1-2-3	3-5
4.	Проведення антропометричних досліджень: визначення зросту стоячи та сидячи, маси тіла, розрахунок індексу маси тіла	2-3-4	3-5
5.	Вимірювання температури тіла та оцінка його результатів, заповнення температурного листа	4-6-8	3-5
6.	Дослідження пульсу та вимірювання артеріального тиску на плечовій артерії	4-6-8	3-5
7.	Визначення показників дихання	1-2-3	3-5
8.	Закапування крапель у ніс, вуха, очі	1-2-3	3-5
9.	Приготування дезінфікуючих розчинів та підготовка до утилізації використаного одноразового інструментарію	2-3-4	3-5
10.	Застосування гірчичників, банок, компресів, грілки, пухиря з льодом	2-4-6	3-5
11.	Переміна натільної та постільної білизни	1-2-3	3-5
12.	Техніка виконання очисної клізми.	1-2-3	3-5
13.	Користування підкладним судном та сечоприймачем, ознайомлення із застосуванням газовивідної трубки	1-3-5	3-5
14.	Проведення гігієнічних процедур з догляду за шкірою та слизовими оболонками, профілактика пролежнів	1-2-3	3-5
Всього			72-120

## Додаток 3

**Загальний цифровий звіт за результатами проходження практики з догляду за хворими в загальній системі лікування хворих хірургічного профілю (СПРС)**

Здобувач освіти \_\_\_\_\_ 2 курсу медичного факультету № \_\_\_\_\_, групи \_\_\_\_\_  
на базі м/л № \_\_\_\_\_ міста \_\_\_\_\_

№ з/п	Зміст практичної підготовки	Кількість маніпуляцій	бали
1.	Засвоєння та дотримання правил лікувально-охоронного та санітарно-гігієнічного режимів відділень хірургічного профілю. Індивідуальна гігієна рук, використання захисного	2-4-6	3-5
2.	Первинний огляд хворого у приймальному відділенні, огляд на коросту та педикульоз.	1-2-3	3-5

3.	Санітарна обробка хворого у приймальному відділенні в залежності від типу пошкодження. Первина оцінка стану	1-2-3	3-5
4.	Транспортування хворих на кріслі-каталці, ношах, перекладання важкохворих на ліжко, користування функціональним ліжком та надання зручного положення	1-2-3	3-5
5.	Приготування дезінфікуючих розчинів та санітарна обробка приміщень стаціонарних відділень різного профілю.	1-2-3	3-5
6.	Підготовка пацієнта до діагностичного обстеження: навчання забезпеченню правильного положення пацієнта, фіксації та дотриманню рекомендацій з безпеки під час проходження діагностики (правила поведження при вживанні барію).	1-2-3	3-5
7.	Приготування дезінфікуючих розчинів та підготовка до утилізації використаного одноразового інструментарію.	1-2-3	3-5
8.	Переміна натільної та постільної білизни.	1-2-3	3-5
9.	Користування підкладним судном та сечоприймачем, ознайомлення із застосуванням газовивідної трубки	1-2-3	3-5
10.	Проведення гігієнічних процедур з догляду за шкірою та слизовими оболонками	1-2-3	3-5
11.	Обробка та профілактика пролежнів.	1-2-3	3-5
12.	Підготовка хворого до операції, транспортування хворого в операційну.	1-2-3	3-5
13.	Засвоєння правил одягання операційної білизни	1-2-3	3-5
14.	Методика виготовлення серветок, тампонів, кульок для догляду за хірургічними хворими	6-8-10	3-5
15.	Правила підготовки операційної білизни та перев'язувального матеріалу до операції	1-2-3	3-5
16.	Проведення передопераційної підготовки шкіри та слизових оболонок хворого	1-2-3	3-5
17.	Робота у гнійній перев'язочній хірургічного відділення: підготовка медичного інструментарію до маніпуляцій та його подальшої стерилізації, прибирання перев'язочної після	1-2-3	3-5
18.	Підготовка і проведення перев'язок при чистих післяопераційних ранах: Техніку асептичної перев'язки, підбір перев'язувального матеріалу та дотримання стерильності під	1-2-3	3-5
Всього			72-120

#### Додаток 4

### Загальний цифровий звіт за результатами проходження практики з догляду за хворими в загальній системі лікування хворих педіатричного профілю (СПРС)

Здобувач освіти \_\_\_\_\_ 2 курсу медичного факультету № \_\_\_\_\_, групи \_\_\_\_\_ на базі м/л № \_\_\_\_\_ міста \_\_\_\_\_

№ з/п	Зміст практичної підготовки	Кількість маніпуляцій	бали
1.	Первинний огляд хворого у приймальному відділенні, огляд на коросту та педикульоз. Санітарна обробка хворого у приймальному відділенні	2-4-6	3-5

2.	Транспортування хворих на кріслі-каталці, ношах, перекладання важкохворих на ліжко, користування функціональним ліжком та надання зручного положення хворому	2-4-6	3-5
3.	Приготування дезінфікуючих розчинів та санітарна обробка приміщень стаціонарних відділень різного профілю	1-3-5	3-5
4.	Підготовка посуду для взяття аналізів харкотиння, сечі та калу, їх доставка до лабораторії та дезінфекція посуду	2-3-5	3-5
5.	Проведення антропометричних досліджень: визначення зросту стоячи та сидячи, маси тіла, розрахунок індексу маси тіла	1-3-5	3-5
6.	Санітарна обробка приміщень стаціонарних відділень різного	1-3-5	3-5
7.	Вимірювання температури тіла та оцінка його результатів, заповнення температурного листа	1-3-5	3-5
8.	Переміна натільної та постільної білизни	1-3-5	3-5
9.	Заповнення документації в приймальному відділенні лікарні	2-4-6	3-5
10.	Проведення обробки предметів догляду за дитиною після використання	1-3-5	3-5
11.	Підмивання дитини в залежності від її статі	2-4-6	3-5
12.	Проведення гігієнічних процедур з догляду за шкірою та слизовими оболонками. Проведення туалету очей, вух, порожнини рота, носових ходів дитині першого року життя.	2-4-6	3-5
13.	Методика годування дітей різного віку	1-3-5	3-5
Всього			72-120

## 9. Рекомендована література

### Основна

1. Антонов А.Г., Колесніков А.М., Комісарова Н.О. Основи домедичної допомоги: підручник для ВНМЗ III-IV рів. – Видавництво «ТНТ», 2018. – 338 с.
2. Догляд за хворими: підручник для мед. ВНЗ IV рів. акред. / За ред. Ковальової О.М., Лісового В.М. та ін. – К., 2015. – 488 с.
3. Догляд за хворими і медична маніпуляційна техніка: навчальний посібник / Л.С. Савка, Л.І. Разінкова, О.І. Коцар, Л.М. Ковальчук, О.В. Кононов. - 4-е вид. – К.: ВСВ «Медицина», 2019. – 600 с.
4. Загальна практика — сімейна медицина: у 3 книгах. Книга 1. Організація первинної медичної допомоги: підручник / Л.С. Бабінець, Л.В. Андріюк, В.І. Величко та ін. - К.: ВСВ «Медицина», 2023. – 448 с.
5. Єпішин А.В. Пропедевтика внутрішніх хвороб з доглядом за терапевтичними хворими: підручник. – Тернопіль: Видавництво «Укрмедкнига», 2020. – 766.
6. Касевич Н.М. Медсестринська етика і деонтологія: підручник. – 3-е вид., випр. – К.: ВСВ «Медицина», 2013. – 200с.
7. Медична та соціальна реабілітація: підручник для ВНЗ IV рів. акред./ Петряшев І., Самойленко В., Яковенко Н. – 3-є вид. перероблено та доповнено. – К.: ВСВ «Медицина», 2023. – 657 с.
8. Медсестринство у внутрішній медицині / Шегедин М. Б., Безкоровайна У. Ю., Дацко Л.

- П. та ін.: підручник для ВНМЗ I-IV рів. - Вінниця: видавництво «Нова книга», 2020. - 224с.
9. Паліативно-хоспісна допомога: навчальний посібник / В.С. Тарасюк, Г.Б. Кучанська. — 2-е вид. - К.: ВСВ «Медицина», 2021. — 328 с.
10. Пасечко Н., Ярема Н., Мартинюк Л. Практичний посібник з внутрішньої медицини. - К.: ВСВ «Медицина», 2019. — 432 с.
11. Протоколи медичної сестри (фельдшера, акушерки) з догляду за пацієнтом та виконання основних медичних процедур та маніпуляцій. — К.: «Алерта», 2021. — 156с.
12. Сабадишин Р. О., Маркович О. В. Теоретичні і практичні основи процесу сестринського догляду за пацієнтами: навчальний посібник для ВНМЗ I-III рів: - Вінниця: видавництво «Нова книга», 2020. -240 с.
13. Капітан Т.В. Пропедевтика дитячих хвороб з доглядом за дітьми: підр. — 5-е вид., переробл. і допов. — К.: Центр ДЗК, 2021. — 832 с.
14. Догляд за хворими (у педіатрії) / навч.посібник: В.А.Клименко, Г.С. Сивопляс-Романова, Ю.В.Карпушенко, О.С. Лупальцова – Харків, ХНМУ, 2017. — 80 с.
15. Догляд за хворими: підручник для мед. ВНЗ IV рів. акред. / За ред. Ковальової О.М., Лісового В.М. та ін. — К., 2015. — 488 с.

### Допоміжна

1. Догляд за хворими і медична маніпуляційна техніка: навч.посібник /Л.С. Савка, Л.І. Разінкова, О.І. Коцар; за ред. Л.М. Ковальчука, О.В. Кононова. — 3-є вид., переробл. і допов. — К.: ВСВ “Медицина”, 2017. — 600 с.
2. Дронов О.І., Сипливий В.О., Ковальська І.О., Скомаровський О.А., Крючина Є.А. Курс лекцій з загальної хірургії: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. мед. закл. III- IV рівнів акредитації – Вид. 2-ге, доп. — К.:, 2011. — 487 с.
3. Основи догляду за хірургічними хворими: навчально-методичний посібник для студентів ВНМЗ IV рівня акредитації / Шумейко І.А., Лігоненко О.В., Чорна І.О., Зубаха А.Б., Дігтяр І.І., Стороженко О.В. - Полтава, 2015. - 160 с.
4. Волосовець О.П., Маркевич В.Е., Тарасова І.В., Лобода А.М. Неонатологія: навч.-метод. посіб. — Суми : СумДУ, 2011. — 214 с.
5. Практикум з пропедевтичної педіатрії з доглядом за дітьми / За ред. В.Г. Майданника, К.Д. Дуки. — К.: Знання України, 2002.— 356 с.

### 12. Додаткові інформаційні ресурси

- 1.Офіційний веб-сайт ДНМУ  
<https://dnmu.edu.ua/praktyka/>
- 2.Національна бібліотека імені В.І. Вернадського  
<http://www.nbuv.gov.ua/>
- 3.Центр тестування при Міністерстві охорони здоров'я України  
<https://www.testcentr.org.ua/uk/>